

УДК 339.1.003.13

М.Г. Безпарточний, доц., канд. екон. наук

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Механізми формування сучасних організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств

У статті розглядаються сучасні організаційно-економічні форми господарювання торговельних підприємств відповідно до чинної нормативно-правової бази. Подається порівняльна характеристика організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств. Розглядається світовий досвід формування організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств. Запропоновано механізми формування сучасних організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств.

торгівельне підприємство, приватне підприємство, іноземне підприємство, унітарне підприємство, корпоративне підприємство, публічне акціонерне товариство, приватне акціонерне товариство

М.Г. Безпарточный, доц., канд. экон. наук

ВУЗ Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли», г. Полтава

Механизмы формирования современных организационно-экономических форм хозяйствования торговых предприятий

В статье рассматриваются современные организационно-экономические формы хозяйствования торговых предприятий в соответствии с действующей нормативно-правовой базой. Дается сравнительная характеристика организационно-экономических форм хозяйствования торговых предприятий. Рассматривается мировой опыт формирования организационно-экономических форм хозяйствования торговых предприятий. Предложены механизмы формирования современных организационно-экономических форм хозяйствования торговых предприятий.

торговое предприятие, частное предприятие, иностранное предприятие, унитарное предприятие, корпоративное предприятие, публичное акционерное общество, частное акционерное общество

Постановка проблеми. З метою здійснення ефективної господарської діяльності торговельних підприємств виникає необхідність вибору відповідної організаційно-економічної форми господарювання. Формування організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств здійснюється з урахуванням чинної нормативно-правової бази, а також враховують економічну стратегію та обсяги діяльності суб'єкта господарювання. Сучасні умови господарювання та чинники зовнішнього середовища активно впливають на здійснення господарської діяльності торговельних підприємств та їх кінцеві результати, що зумовлює обґрунтування та вибір тієї чи іншої організаційно-економічної форми господарювання.

Зазначена наукова проблема має щільний зв'язок з практичною діяльністю торговельних підприємств, які потребують розробки та впровадження механізмів формування сучасних організаційно-економічних форм господарювання з урахуванням напрямів та умов господарювання, обсягів діяльності та чисельності персоналу, можливостей зростання та збільшення частки на споживчому ринку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі існують публікації, які присвячені дослідженню організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств, серед них чільне місце посідають роботи

О.М. Азарян, Л.В. Балабанової, І.О. Бланка, О.В. Березіна, І.Г. Брітченко, Н.О. Власової, В.А. Гросул, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, Н.Г. Міценко, А.А. Садекова, Л.В. Фролової тощо.

Як засвідчив аналіз наукових джерел, залишаються малодослідженими проблеми щодо формування та запровадження організаційних та економічних механізмів вибору форм господарювання торговельних підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасних організаційно-економічних форм господарювання відповідно до чинної нормативно-правової бази, здійснення порівняльної оцінки організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств з урахуванням світового досвіду, формування організаційних та економічних механізмів вибору форм господарювання торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Господарського кодексу України, підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності [1]. В економічній літературі торговельне підприємство розглядається як первинна, основна ланка сфери торгівлі, її самостійний господарюючий суб'єкт з правом юридичної особи, що створений для закупівлі, реалізації, а також зберігання товарів, надання різного роду супутніх послуг у цілях задоволення потреб ринку та отримання прибутку [4].

Проведемо характеристику сучасних організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств з урахуванням чинної нормативно-правової бази. Підґрунтям дослідження слугували Господарський кодекс України [1], Закон України «Про акціонерні товариства» [2] та Закон України «Про господарські товариства» [3].

У залежності від форм власності в Україні можуть функціонувати наступні торговельні підприємства [1]:

- приватне, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на основі об'єднання майна різних форм власності).

Оскільки в Україні переважною більшістю є торговельні підприємства приватної форми власності, то виникає необхідність розглянути дану категорію суб'єкта господарювання більш детально.

Приватне торговельне підприємство – це організаційно-правова форма підприємства, заснованого на приватній власності однієї і більше фізичних осіб. Визначення приватне, крім форми власності, виражає головну особливість правового стану торговельного підприємства. Згідно із чинною нормативно-правовою базою власник у даному разі одночасно є і підприємцем, тобто власність та управління майном у приватному підприємстві не розмежовуються [1].

Відповідно до суб'єктів права приватної власності, виокремлюють три види приватних торговельних підприємств [3]:

- індивідуальне приватне підприємство, засноване на приватній власності і праці однієї фізичної особи (підприємство однієї особи);
- сімейне приватне підприємство, засноване на приватній власності та праці громадян, що проживають спільно як члени однієї сім'ї;

- приватне підприємство з правом найму робочої сили, засноване на приватній власності окремого громадянина України, який використовує найману працю.

- За критерієм наявності у статутному фонді іноземної інвестиції та розміру останньої торговельні підприємства поділяються [1]:

- підприємство з іноземними інвестиціями (у статутному фонді такого підприємства іноземна інвестиція має становити не менш як 10 відсотків);

- іноземне підприємство (у статутному фонді підприємства іноземна інвестиція становить 100 відсотків).

У залежності від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду можуть створюватися наступні торговельні підприємства [1]:

унітарні – створюються одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника;

корпоративні – утворюється двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діють на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, у тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Торговельні підприємства, що використовують закріплене за ними майно на праві господарського відання чи оперативного використання є залежними від власника майна (засновника) підприємства. Проте і підприємства-власники, попри наявність у них майна на праві власності, можуть опинитися в організаційній та/або економічній залежності від іншого суб'єкта. Зазначена обставина зумовлює виокремлення класифікаційної ознаки торговельних підприємств, відповідно до чинної нормативно-правової бази [1]; за критерієм залежності від іншого суб'єкта господарювання або можливості впливу на інше підприємство розрізняють асоційовані торговельні підприємства двох видів:

- залежне підприємство (контрольним пакетом акцій або відповідною часткою у майні чи голосів на загальних зборах якого володіє інший суб'єкт господарювання);

- контролююче підприємство (підприємство, яке здійснює вирішальний вплив на інше підприємство через володіння контрольним пакетом акцій чи відповідною часткою у майні залежного підприємства, або на підставі володіння більшістю голосів на загальних зборах чи в інших органах управління залежного підприємства).

- Відповідно до Закону України «Про господарські товариства» [3], торговельні підприємства можуть створюватися у формі:

- акціонерного товариства – це товариство, яке має статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства;

- товариства з обмеженою відповідальністю – це товариство, що має статутний капітал, розподілений на частки, розмір яких визначається установчими документами;

- товариства з додатковою відповідальністю – це товариство, статутний (складений) капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів;

- повного товариства – це товариство, усі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном;

- командитного товариства – це товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі у діяльності товариства.

Акціонерні товариства сфери торгівлі поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства [2]. Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів. Публічне акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій. Приватне акціонерне товариство може здійснювати лише приватне розміщення акцій. У разі прийняття загальними зборами приватного акціонерного товариства рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства – з приватного на публічне.

Залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік підприємства, відповідно до чинної нормативно-законодавчої бази, можуть бути віднесені до малих, середніх або великих торговельних підприємств:

- малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної 500 тис. євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні;

- великими підприємствами визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує тисячу осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму, еквівалентну 5 млн. євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні;

- усі інші підприємства вважаються середніми (середньооблікова чисельність працюючих за звітний рік від 50 до 1000 осіб); обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік у межах гривневого еквівалента суми від 500 тис. євро до 5 млн. євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

З урахуванням останньої класифікаційної ознаки щодо формування та вибору сучасних організаційно-економічних форм господарювання, проведемо дослідження динаміки кількості торговельних підприємств в Україні (рисунок 1, таблиця 1).

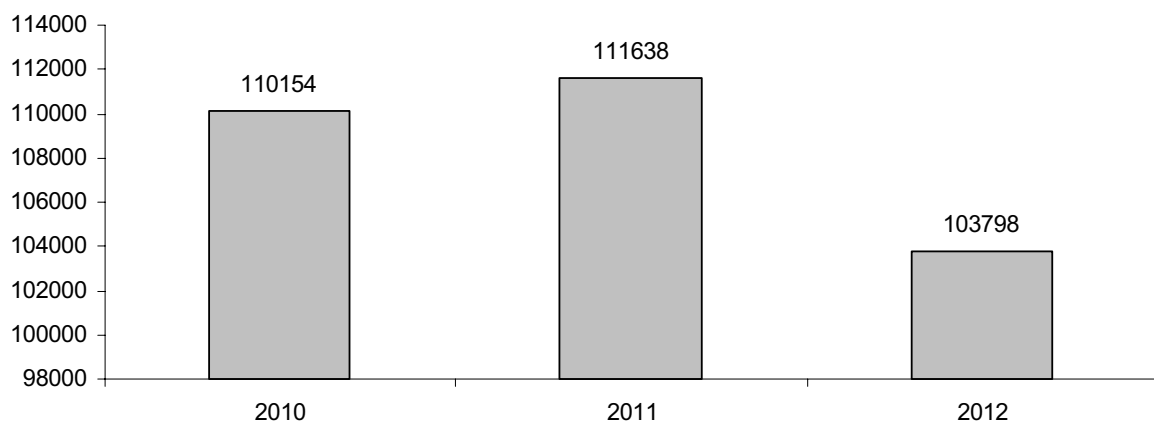

Рисунок 1 – Динаміка кількості торговельних підприємств в Україні, 2010-2012 рр. [4]

Як свідчать дані рисунку 1, протягом досліджуваного періоду в Україні спостерігається зменшення кількості торговельних підприємств. Так, у 2012 р. їх кількість становила 103798 одиниць, що на 6716 одиниць або на 6,1 % менше, ніж у 2010

р. та на 118354 одиниць або на 7,0 % менше порівняно із 2011 р.

Виходячи із наведених у таблиці 1 даних, за досліджуваний період найбільшу кількість становлять малі торговельні підприємства. У 2012 р. їх питома вага склала 96,0 % до загальної кількості торговельних підприємств в Україні. Необхідно зазначити, що з урахуванням загальної динаміки кількості торговельних підприємств в Україні, кількість малих торговельних підприємств також зменшилася. Аналогічна тенденція спостерігається і за середніми торговельними підприємства, питома вага яких у 2012 р. склала 3,81 % і має динаміку до зростання. У 2012 р. зросла лише кількість великих торговельних підприємств в Україні на 19 одиниць або на 12,3 % порівняно із 2010 р., а відносно 2011 р. – збільшилася на 12 одиниць або на 7,5 %; питома вага підвищилася на 0,13 %.

Таблиця 1 – Динаміка кількості торговельних підприємств в Україні за їх розмірами, 2010-2012 рр. [4]

Показники	Торговельні підприємства:		
	великі	середні	малі
2010 р.:			
кількість підприємств, одиниць	154	4102	105898
питома вага торговельних підприємств до загальної їх кількості відповідного виду в Україні, %	0,14	3,72	96,14
2011 р.:			
кількість підприємств, одиниць	161	4161	107316
питома вага торговельних підприємств до загальної їх кількості відповідного виду в Україні, %	0,14	3,73	96,13
2012 р.:			
кількість підприємств, одиниць	173	3950	99675
питома вага торговельних підприємств до загальної їх кількості відповідного виду в Україні, %	0,17	3,81	96,03

Така динаміка свідчить про зростання ролі великих торговельних підприємств, здатних конкурувати та формувати ефективну товарну і цінову політику за рахунок значних обсягів товарних запасів та розвиненої мережі збуту у регіонах країни.

Важливим аспектом при формуванні сучасних організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств є вивчення світового досвіду.

Інформація щодо організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств в Україні та світі представлена у таблиці 2.

Як свідчать дані з таблиці 2, як в Україні, так і у світі найбільш розповсюдженими організаційно-економічними формами господарювання торговельних підприємств є акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю. Необхідно зазначити, що до акціонерних торговельних підприємств належать крупні відомі торговельні мережі, які присутні у більшості країнах світу, а торговельні підприємства, що здійснюють діяльність у формі товариств з обмеженою відповідальністю мають локальний територіальний аспект усередині країни [10].

Таблиця 2 – Організаційно-економічні форми господарювання торговельних підприємств в Україні та світі [1; 6-9]

Україна	Країни Європи	США
Акціонерне товариство (АТ)	Aktiengesellschaft (AG)	Joint-stock company (JSC)
Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ)	Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH)	Limited company (LTD)

Відповідно до проведених досліджень сучасних форм господарювання торговельних підприємств, нами запропоновано організаційні та економічні механізми.

Організаційні механізми формування сучасних форм господарювання торговельних підприємств ґрунтуються на правовій основі вибору тієї чи іншої форми і стосуються умов функціонування торговельних підприємств, зокрема дозвільної системи торгівлі, формування статутного капіталу та майна суб'єкта господарювання, розподілу відповідальності та результатів діяльності. У сучасних умовах організаційні механізми також стосуються процесів та можливостей зміни керівної системи менеджменту та власника торговельного підприємства у результаті входження до статутного капіталу інших суб'єктів господарювання, що пов'язано із поглинаннями або злиттям торговельних підприємств, у більшості випадків малих і середніх щодо забезпечення конкурентоспроможності та синергії ресурсного потенціалу.

Економічні механізми формування сучасних форм господарювання торговельних підприємств проявляються в оптимізації результатів діяльності суб'єктів господарювання щодо рівня та бази оподаткування, задоволення інтересів власників та персоналу торговельних підприємств, формування елементів ресурсного потенціалу, розподілу прибутку, забезпечення ліквідності та платоспроможності, тривалості життєвого циклу торговельних підприємств. Також економічні механізми стосуються подальшого функціонування та розвитку торговельних підприємств, зокрема можливостей залучення додаткового капіталу за рахунок внутрішніх або зовнішніх джерел фінансування, що пов'язано із розміщенням та продажем цінних паперів; збільшення статутного капіталу за рахунок різних фінансових інструментів з метою капіталізації торговельних підприємств та їх майбутнього продажу за ринковою ціною з відповідним мультиплікатором тощо.

Висновки. Таким чином, формування сучасних організаційно-економічних форм господарювання торговельних підприємств здійснюється з урахуванням чинної нормативно-правової бази. Світовий досвід свідчить, що найбільш розповсюдженими організаційно-економічними формами господарювання торговельних підприємств є акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю. Динаміка зміни кількості торговельних підприємств в Україні свідчить про їх зменшення, що, у більшості випадків, зумовлено економічними чинниками. Позитивним аспектом у діяльності торговельних підприємств різних організаційно-економічних форм діяльності в Україні є збільшення кількості великих за масштабами діяльності суб'єктів господарювання торговельної сфери, що дозволяє їм конкурувати та розвивати власну торговельну мережу на споживчому ринку. Запропоновані організаційні та економічні механізми формування форм господарювання сприятимуть вибору оптимальної організаційно-економічної форми діяльності торговельних підприємств з урахуванням умов здійснення торгівлі та правового регулювання.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямку стосуються розробки критеріїв вибору найбільш оптимальної організаційно-економічної форми торговельних підприємств з урахуванням правових, соціальних та економічних чинників.

Список літератури

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>
2. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року №514-XIV (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514-17>
3. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року №1576-XII (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1576-12>
4. Марцин В.С. Економіка торгівлі: підручник / В.С. Марцин. – К.: Знання, 2006. – 402 с.
5. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Joint-stock company [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.wikipedia.org>
7. Limited company [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.wikipedia.org>
8. Aktiengesellschaft [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://de.wikipedia.org>
9. Gesellschaft mit beschränkter Haftung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://de.wikipedia.org>
10. Безпарточний М.Г. Світовий досвід функціонування торговельних підприємств / М.Г. Безпарточний // Торгівля і ринок України: збірник наукових праць. Вип. 31. Т. 1. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. – С. 8-14.

Maksim Bezpartochnyj

Higher education institution Ucoopunion «Poltava University of Economics and Trade», Poltava

Mechanisms of formation modern organizational and economic forms managing of trade enterprises

The article examines the current organizational and economic forms managing of trade enterprises in accordance with the existing legal framework.

The comparative characteristics of organizational and economic forms managing of trade enterprises. In more detail the features formation of private trade enterprises. The dynamics of managing trade enterprises in Ukraine in general and for the scale of their activities. According to a study done by economic evaluation. We consider the formation of the world experience of organizational and economic forms managing of trade enterprises.

Proposed organizational and economic mechanisms of modern forms managing of trade enterprises.
trade enterprises, private enterprises, foreign enterprises, unitary enterprise, corporate enterprise, public joint stock company, private limited company

Одержано 11.03.14

УДК 658.153

О.М. Гуцалюк, канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Видові прояви процесів розвитку на підприємстві

Проаналізовано та комплексно структуровано класифікаційний перелік видових проявів процесів розвитку на підприємстві. Досліджено фактори, що визначають умови функціонування підприємств та впливають на їх всебічний розвиток. Визначено альтернативні складові компоненти для побудови схеми розвитку технологій управління діяльністю підприємства.

розвиток, економічне середовище, технологія управління, діяльність підприємства

А.Н. Гуцалюк, канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Видовые проявления процессов развития на предприятии

Проанализирован и комплексно структурирован классификационный перечень видовых проявлений процессов развития на предприятии. Исследованы факторы, определяющие условия функционирования предприятий и которые влияют на их всестороннее развитие. Определены альтернативные составляющие компоненты для построения схемы развития технологий управления деятельностью предприятия.

развитие, экономическая среда, технология управления, деятельность предприятия

Постановка проблеми. Умови функціонування сучасних підприємств будь-якої форми власності, організаційно-правової форми господарювання та галузевої належності характеризуються невизначеністю та динамічністю соціально-економічного середовища. Ефективне протистояння підприємств змінам зовнішнього середовища можливе тільки за умов здійснення випереджувальних заходів, спрямованих на збереження його життєздатності та забезпечення конкурентоспроможності, тобто за умов постійного розвитку підприємства.